

Sakız Adası Kampos Bölgesi'ndeki mermer panolarda görülen Osmanlı kültürüne ait izler*

Ecem Altıncılık¹

Özet

Sakız, Anadolu'ya oldukça yakın olması sebebiyle tarihi boyunca Kuzey Ege Adaları arasında en yoğun ticari faaliyetlerin sürdüğü adaların başında gelmektedir. Yunanca "Chios" olarak adlandırılan ada, reçine salgılayan damla sakızı ağaçlarının yoğun olarak bulunması sebebiyle dilimizde "Sakız" olarak anılmaktadır.

Hem konumu hem de değerli tarım ürünlerinin zenginlikleri sebebiyle tarihi boyunca korsanların ve koloni devletlerinin saldırılarına uğrayan ada, Ceneviz Kolonisi olduğu dönemde, mimari faaliyetler alanında farklı bir anlayışla tanışmıştır. 14-16. yüzyıllar arasında Cenevizlilerin kontrolünde olan Sakız'ın bu dönemdeki en gözde mevki Kampos bölgesidir. "Ova-düzlük" anlamına gelen Kampos, büyük narenciye bahçelerine yerleştirilen, Ceneviz Mimarisi'nin yerel materyallerle harmanlandığı ihtişamlı konaklarıyla göz doldurmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde Müslüman nüfusun adanın kalesinin içerisindeki iki mahalle ile sınırlı kaldığına dair genel bir görüş vardır. Müslüman halk yoğun olarak kale içerisinde yaşamış olsa da Osmanlı kültürü adanın farklı bölgelerini de etkilemiştir. Kampos da bu bölgelerden biridir. Çalışma sürecinde Sakız Adası'ndaki Koreas Kütüphanesi'nin ada tarihi ve mimarisine dair zengin arşivi incelenmiştir. Ayrıca, bu bölgede sayıca az da olsa Osmanlı yetkililerince kullanılan iskân alanlarının olduğu tespit olunmaktadır. Çalışmada, Kampos bölgesindeki konakların bahçelerinde yer alan havuzları çevreleyen mermer panolarda görülen Osmanlı sanatının etkileri incelenmiştir. Bazı konutlarda doğrudan Osmanlı eserlerini, dekoratif ve işlevsel malzeme olarak kullanıldığı da görülmüştür. Bu bağlamda hem devşirme malzeme kullanımı hem de onlardan etkilenen zanaatkarların eserleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bezeme, Ceneviz, Kampos, Osmanlı Mimarisi, Sakız Adası.

* Bu makale, Doç. Dr. Sevgi Parlak'ın danışmanlığında yürütülmekte olan "Sakız Adası Kampos Bölgesi Ceneviz Yerleşiminde Osmanlı Etkileri" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Programı, İstanbul Üniversitesi, TÜRKİYE.
ecemaltincilik@gmail.com

Atıf: Altıncılık, E. (2025). Sakız Adası Kampos Bölgesi'ndeki mermer panolarda görülen Osmanlı kültürüne ait izler. *Art-Ekin Sanat Tasarım Dergisi*, (1) 1-18.

Art-ekin Sanat Tasarım Dergisi tarafından yayınlanan makaleler CC BY-NC-ND 4.0 ile lisanslanmıştır.

Traces of Ottoman culture seen on marble panels in the Campos Region of Chios Island

Abstract

Chios is one of the islands with the most intense commercial activities among the Northern Aegean Islands due to its proximity to Anatolia. The island, called "Chios" in Greek, is called "Sakız" in our language due to the dense presence of resin-secreting mastic trees.

The island, which has been subject to attacks by pirates and colonial states throughout its history due to both its location and the richness of its valuable agricultural products, encountered a different understanding in the field of architectural activities during the period when it was a Genoese Colony. The most popular location of Chios, which was under the control of the Genoese between the 14th and 16th centuries, was the Campos region. Campos, meaning "plain", is impressive with its magnificent mansions placed in large citrus groves, where Genoese architecture is blended with local materials. There is a general view that the Muslim population was limited to two neighborhoods inside the island's castle during the Ottoman Period. Although the Muslim population lived densely within the castle, Ottoman Culture also influenced different parts of the island. Campos is one of these regions. The rich archive of the Koreas Library on the island's history and architecture was examined during the study. In addition, it was determined that there were settlement areas used by Ottoman authorities in this region, although few. The study also examined the effects of Ottoman art seen on the marble panels surrounding the pools in the gardens of the mansions in the Campos region. It was also observed that in some houses, Ottoman works were used directly as decorative and functional materials. In this context, both the use of spolia materials and the works of craftsmen who were influenced by them were examined.

Keywords: Chios Island, Genoese, Campos, Ornament, Ottoman Architecture.

GİRİŞ

Sakız Adası, İzmir'in Çeşme ilçesinden 8 km (3,5 deniz mili) uzaklıktadır. İsmi bu bölgede yoğun olarak yetişmekte olan damla sakızı ağacından alan ada, kaynaklarda "Chios, Khios, Chio, Khio" isimleriyle de geçmektedir. Kuzeydoğu Ege'de yer alan ada, damla sakızı (μαστίχα, mastiha, mastika) üretiminin yoğunluğu sebebiyle Türkçe'de "Sakız Adası" olarak isimlendirilir (Örenç, 2009, s. 6).

Sakız, hem önemli ticari yolların buluşma noktası olması hem de damla sakızı üretimi sebebiyle tarihi boyunca Ege Denizi'nin en önemli adalarından birisi olmuştur. Ada, Doğu Roma, Ceneviz ve Osmanlı² hâkimiyetlerinin ardından, günümüzde Yunanistan'a bağlıdır ve ülkenin beşinci büyük adasıdır.

Sakız Adası'nın yönetim merkezi tarihi boyunca "Kastro" olarak adlandırılan günümüzde Sakız Kalesi'ne denk gelen bölge iken, günümüzde en değerli lokasyonları "Kampos" bölgesi ve adanın güneyinde yer alan "Mastiha Horia" olarak adlandırılan Sakız Köyleri'dir.

Çalışmaya konu olan Campos bölgesi, her dönemde adanın en varlıklı ailelerinin yaşadığı bir lokasyondur. Verimli toprağı ve zengin su kaynakları ile adanın tarıma en elverişli bölgesi olması sebebiyle büyük narenciye bahçelerinin içinde Ceneviz soyluları için inşa edilen görkemli konaklarda Osmanlı kültürü ve

²Günümüzde halen İnousses (Koyun) ve Psara (İpsara) adalarıyla bir takım ada olan Sakız; Osmanlı İdaresi döneminde Koyun Adası, Sisam, İpsara, Antiipsara, Karyot, Hurşid, Forno, Kalari ile (Venedik kayalıkları) birlikte Saruhan adaları dahilinde yer almıştır.

mimarisine dair izler de görülmektedir. Müslüman nüfusun yaşadığı alan Sakız Kalesi ile sınırlı kalsa da kültürel etkiler daha büyük alanlara yayılmıştır.

Kampos mevkiindeki bahçe düzenlemeleri, ana yapının tasarımı kadar önemlidir. Geniş verandalar, anıtsal merdivenler ve teraslar yaşam alanının önemli bölümlerini oluşturmaktadır. Bahçeleri sulamak için yapılan sarnıçlar ve havuzların etrafı da çeşitli mermer panolarla dekore edilmiştir. Bu sarnıçlar, havuzlar ve değirmen çarkları, Campos evlerinin adeta imzası gibidir. Çalışmada, Campos bölgesindeki konakların bahçelerinde yer alan havuzları çevreleyen mermer panolarda görülen Osmanlı sanatının etkileri ve Osmanlı kültürüne ait devşirme eserler detaylıca incelenmiştir.

1. OSMANLI DÖNEMİ ÖNCESİ SAKIZ ADASI

MÖ 6. yüzyılda bir İon kenti olan Sakız Adası, İmparator Vespasianus döneminde MS 1. yüzyılda Roma hâkimiyetine girmiş, ardından Bizans'ın bir parçası olmuştur. 4.yüzyıl itibarıyla Roma'nın Sakız üzerindeki kontrolü gücünü kaybetmiştir ve sıklıkla korsan saldırılarına uğrayan Ada, 670 yılında gerçekleşen Arap akınıyla Müslümanlar tarafından yönetilmiştir (Smith, 1962, s. 13). 1072 yılında Sakız Adası, Ege'de güçlenen Çaka Bey'in akınlarıyla ilk kez Türklerle tanışmıştır. 1091 yılı itibarıyla Sakız Adası tekrar Bizans topraklarının bir parçası olmuştur. Sakız Adası; 1124, 1145, 1171 ve 1172 yıllarında, Cenevizlilerin en büyük rakibi olan Venedik tarafından kısa süreli istila edilmiştir. IV. Haçlı Seferi sonrasında İstanbul Latin İmparatorluğu'na dâhil olan Sakız, 1247'de tekrar Bizans'ın bir parçası haline gelmiştir (Örenç, 2009, s. 6).

Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleologos'un 1261'de Cenevizlilere tanıdığı çeşitli imtiyazlar sonucunda, Foça'daki şap madenlerinin işletmesini elinde bulunduran Cenovalı Benedetto ve Manuele Zaccaria kardeşler, damla sakızının kaynağı olan Chios Adası'nı ele geçirmek için çaba göstermiş ve 1304 yılında adanın hâkimi olmuşlardır. Ceneviz hâkimiyeti sürecinde ada Venedikliler tarafından "Cenova'nın sağ gözü" olarak anılmıştır (Armesto, 1987, s. 96-106). Adanın yönetim hakkı, Maona adı verilen, gelir vergi ve de yönetim hakkına sahip olan bir ortaklık tarafından ele alınmıştır³ (Aydın, 2021, s. 46). Cenova Hükümeti'nin Sakız Adası'ndaki temsilcisi "Podesta" ünvanıyla anılır. Yargı ile ilgili konular doğrudan Podesta ile bağlantılıdır (Ravera, 2014, s. 13)..

Maona, 1304 itibarıyla ekonomik faaliyetlerini geliştirmek amacıyla Cenovalı ve Ligürialılar'ı Sakız Adası'na taşınmaya teşvik etmişlerdir (Balard, 2006, s. 298). Cenevizliler'in adadaki ilk yerleşim alanı Sakız Kalesi ve yakın çevresi olmuştur. 200 evi kamulaştırıp, bir Katolik Kilisesi inşa ederek Latinler'i yerleştirmişlerdir. (Görsel 1) Fakat daha sonra Campos bölgesi, Latinler'in en önemli yaşam alanı haline gelmiştir. Kale dışında kalan Mastiha Horia gibi bölgeleri "Borgo" ismiyle ayırmışlardır (Aneroussis ve Mylonadis, 2009, s. 18). 1304 ve 1566 yılları arasındaki yönetim merkezi, Sakız Kalesi içerisinde yer alan Giustiniani Sarayı'dır. 15. yüzyılda Sakız Kalesi'ni kapsamlı bir onarımdan geçirmişlerdir. Kalenin yanında yer alan limanla burayı bağlayan köprü üzerinde bir gümrük yer almaktadır (Argenti, 1958,

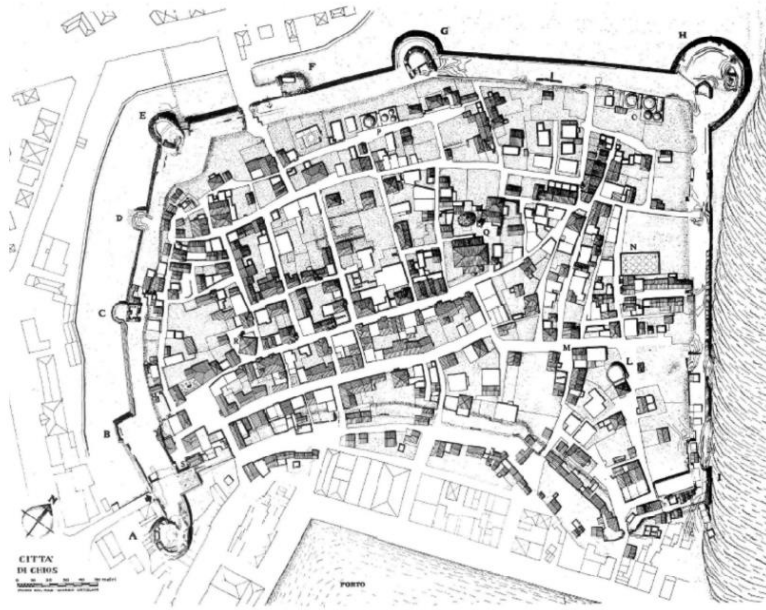
³ Maona, Cenevizli bankerler ve tüccarlardan oluşur.

s. 416-420). Ceneviz malları dışında Sakız Adası'na gelen ve giden her ürün vergiye tabidir (Balard, 1978, s. 351).

Görsel 1. 16. yüzyılda Sakız şehir merkezinin bir çizimi, (Civitas Orbis Terrarum, G. Braun et F. Hohenberd, Colonia 1573' Argenti Koleksiyonu).

1453 yılında İstanbul'un Osmanlı tarafından ele geçirilmesiyle, Pera civarında yaşayan bazı Ceneviz ve Liguryalılar da Sakız Adası'na taşınmışlardır (Balletto, 1991, s. 92) (Görsel 2).

Görsel 2. Sakız Kalesi planı. A-L) Burçlar; M) Kechri (Bizans şapeli); N) KryaVrysi (sarnıç); O-P) Osmanlı Hamamı S) Aziz George Kilisesi; R) Bayraklı Cami, (Ortolani, 1987, s. 225).

Ceneviz Dönemi'nde adadaki yerleşim bölgeleri milliyetlere göre değil sosyo-ekonomik özelliklere göre dağılmıştır (Spagnesi, 2008, s. 5).

2. SAKIZ ADASI'NDA OSMANLI ESERLERİ

Kaptan-ı Derya Piyale Paşa tarafından 14 Nisan 1566'da Osmanlı İmparatorluğu topraklarına dâhil edilen Sakız Adası, Kaptanpaşa eyaletine bağlanmıştır (Kahraman, 2011, s.128). Aynı yıl hazırlanan tahrir defterinde sekiz nahiye, otuz bir mahalle, elli iki karye ve elli sekiz manastırdaki Ortodoks Rum ve Katolik Latinler'in gayrimenkulleri kaydedilmiştir (BOA, Osmanlı Arşivi BA, TD, nr. 366).

Osmanlı yönetiminin Sakız'ı ele geçirmesinin ardından diğer bölgelerde olduğu gibi iskân politikası izlenmiş ve Müslüman cemaatin kullanımına yönelik yapılar inşa edilmiştir. İlk tahrir göre Sakız Adası'nda 10 yerleşim alanı tespit edilmiştir. "Nefs-i Kal'a-i Sakız, Nefs-i Varos-ı Sakız, Nahiye-i Kalamasiye, Nahiye-i Kalamoti, Nahiye-i Nenita, Nahiye-i Meto, Nahiye-i Perima, Nahiye-i Mesta, Nahiye-i Ayo Yorgi, Nahiye-i Anavata" (BOA, Osmanlı Arşivi, TD, nr. 363, s. 1-28).

Adanın merkezi sayılan Sakız Kalesi çevresinde; 13 Rum mahallesi, 1 Latin mahallesi, 2 Yahudi mahallesi olmak üzere toplam 16 mahalle belirtilmiştir (Kekeç, 2009, s. 46).

Evliya Çelebi'nin, 1671 yılındaki Sakız Adası ziyaretinde aldığı notlarına göre; Sakız Kalesi içerisinde 2200 kadar evde⁴ Müslüman nüfusun yaşadığı, 1200 askerin konakladığı görülmektedir. Kale içerisinde gayrimüslim vatandaş yaşamamaktadır. Sakız Adası'nda 50 mahalle bulunmakta, bunların 2'si Müslüman mahallesi, 3 Musevi, 5 Frenk ve 40'ı Rum mahallesi olmaktadır (Evliya Çelebi, 1985, s. 542-545).

Evliya Çelebi, Sakız Kalesi notlarında kule tipi yapılara dikkat çekmektedir. Sadece askeri amaçla değil, sivil yapılar olarak da tercih edilen bu binalar saldırı ve yağmalara karşı güvenli olmaları nedeniyle öne çıkar. İlerleyen süreçte, özellikle Ege kıyıları ve adalarında Osmanlı vilayetlerinin toprak sahipleri ve soylularının da prestij amacıyla böyle binalar inşa ettirdikleri görülmektedir (Nurkovic, 2015, s. 1). Bu yapılar çoğunlukla Sakız Kalesi'nin güneyinde yer alan Kampos (ova) bölgesinde yer almaktadır (Varol, 2018, s. 42). Bukonutların, Cenevizli ve Rum aristokratlara ait olduğu; temelde korsan saldırılarına karşı güvenlik gerekçesiyle yapıldıklarını; silindirik veya kare planlı, oldukça yüksek, çoğunlukla düz damlı, kimilerinin çekme köprüleri ve dış merdivenleri bulunan, karakteristik olarak kırmızı ve beyaz taşlarla inşa edilmiş oldukları belirtilmiştir (Arel, 1990, s. 235).

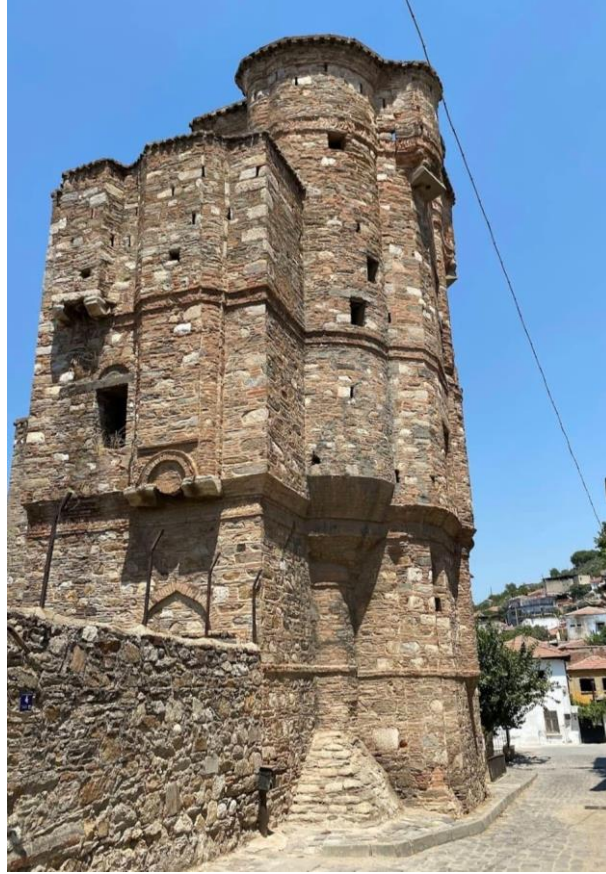
Kıyı Ege'de Ceneviz varlığının görüldüğü Çeşme, Foça, Çandarlı'da kule evlerin varlığı bilinmektedir (Görsel 3). Bu evlerin tamamına yakını günümüze ulaşmamış olsa da geçmişteki görsellerden Orta Çağ'da Cenevizlilerin elinde kalan Sakız ve Midilli evleriyle olan benzerliği tespit edilebilmektedir. Sakızlı ustaların İzmir ve Aydın yöresine tanıttıkları geleneksel Gotik-Barok karışımı özgün mimari ve

⁴Bu konutların çok katlı olduğunu belirtmiştir.

süsleme tarzında yapıların yansımaları, Geç-Osmanlı yapılarında görülmüştür (Arel, 1990, s. 235) (Görsel 4).

Görsel 3. Foça'da ayakta kalan Kule Ev'lerden biri, İbrahim Fıdanöğlü.

Görsel 4. Cihanoğlu Kulesi, Aydın-Koçarlı, Ecem Altıncılıç.

3. KAMPOS BÖLGESİ EVLERİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Kampos'ta adanın tarihi boyunca soyluların ve maddi olanakları en güçlü ailelerinin yaşamış olması sebebiyle konutlar basitlikten uzak, büyük ve ihtişamlıdır. Bu evlerin Ceneviz soylularına ait olduğunu belirtmek için, evler “archodiko” tanımlamasıyla anılmaktadır (Εύδα, 2012, s. 6). Tamamına yakını iki ya da üç katlı yapılardır.

Kampos bölgesindeki evleri adanın merkezi ve diğer bölgelerinden ayırt eden, en göze çarpan özelliği tüm yapıların ana malzemesi olarak Thymiana taşı kullanılmış olmasıdır. Terracotta renkli bu taş, bu bölgeye 1 km mesafedeki Thymiana Köyü'nden çıkarıldığı için bu isimle adlandırılır. Sadece evlerin ana beden duvarları değil, tüm avlu duvarları, çeşmeler ve banklar da bu taşla inşa edilmiş olduğu için bölgenin genelinde mimari bir bütünlük hakimdir. Bu sebeple, geniş avluları çevreleyen duvarlar birbirinin devamı gibi bir illüzyon yaratmaktadır.

Evlerin bütününe yakınında anıtsal bir giriş kapısı göze çarpmaktadır. Anıtsal giriş kapılarının iki yanında bulunan banklar da yapıyla aynı malzemeden inşa edilmiştir, ata binecek olan kişilerin daha rahat hareket edebilmesi amacıyla yapılmıştır (Aneroussis ve Mylonadis, 2009, s. 116). Yapıların sahiplerine ait aile armaları, yapım yılını ve eğer varsa onarım yılını gösteren kitabeleri de yine anıtsal giriş kapısının üzerinde yer alır (Argenti, 1955, s.66). Sokak ile ev direkt olarak

birbirine bağlanmaz, anıtsal kapı her zaman bir avluya açılmaktadır. Adanın diğer bölgelerinde genellikle ev ile sokak direkt olarak birbirine bağlanırken, avlu biriminin aracı olması Osmanlı Evleri'nin etkisi olarak görülebilir. Avlu ve veranda, iç mekanlar gibi hane halkının yaşamını sürdürdüğü birimlerdir. Tüm arazi, ağaçları kötü hava koşullarından korumak amacıyla yüksek duvarlarla çevrilidir, bu da evde yine Osmanlı Evleri'yle benzer bir mahremiyet algısı yaratmaktadır.

Kampos evlerinde hem ana beden duvarlarında hem de avluda kullanılan kemer sıraları dış cepheye hareketlilik katmaktadır. Yapıya güçlü bir ifade katan bir dış merdiven bulunmaktadır. Merdiven, avludan ikinci kata dışarıdan ulaşım sağlayarak, ikinci kata bağımsız bir birim olma özelliği katmaktadır.

Yapılarda sıklıkla görülen "L" biçimli plan tipi Ceneviz ve Bizans kökenli olmakla birlikte, kuleyi anımsatan bir köşe birimiyle şekillendirilmiştir (Kyriakidis ve Stilpon, 1946, s. 146).

Çalışanların odaları ve depolar alt katta eşit büyüklükteki odalarda konumlanırken, misafir odası, kabul salonu ve yatak odaları üst katlarda yer almaktadır. Mutfakların alt katta bulunması alışıl gelmişken, Kampos Evleri'nin birçoğunda mutfak ve ocağın üst katta bulunduğu, bunun misafir salonuna hızlı servis yapılabilmesi için tasarlandığı öne sürülmektedir. Üst kat odalarının tavan yüksekliği, alt katlara göre daha alçak tutulmuştur (Kotatis, 2017, s. 54-55).

Kampos Evleri'nin bahçelerinde "magnapigado veya manganos" olarak bilinen, narenciye bahçesine dağıtılmak amaçlı su çekmek için kullanılan büyük değirmen çarkları bulunmaktadır. Bu su çarklarının etrafında bir sarnıç bulunur (Aneroussis ve Mylonadis, 2009, s. 34).

Bölgedeki yapılar Ceneviz konakları olarak anılsa da adanın Ceneviz kolonisi olduğu 14.-16. yüzyıllara dayandırılmaz. Ada tarihi boyunca birçok yıkıcı deprem yaşamıştır ve özellikle 1881 yılında yaşanan depremde yapı stoğu ciddi ölçüde zarar görmüştür. Çok sayıda konutun yıkımına sebep olan deprem sonrasında onarım ve yeniden yapılandırma çalışmaları yapılmıştır. Kampos ve Chora bölgesinde 1970 yılında başlayan havaalanı inşası nedeniyle de bu bölgede bulunan birçok yapı ortadan kaldırılmıştır. Bu yüzden, bugün var olan yapıların büyük kısmı 19 ve 20. yüzyıllarda yapılan konutlardır (Aneroussis ve Mylonadis, 2009, s. 34).

4. KAMPOS BÖLGESİ MERMER PANOLARDA GÖRÜLEN OSMANLI MİMARİSİ ETKİLERİ

Sakız Adası, 1566 yılı itibarıyla Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girmiştir. 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı ile güçlü kültürel bağlar kuran ada halkı, zamanla bu kültürü kendi filtrelerinden geçirerek mimari öğelerinin parçası haline getirmiştir.

Osmanlı Mimarisi'ne ait unsurlar, Kampos Evleri'nin cephelerinde ve iç dekorasyonlarında olduğu gibi, bahçede yer alan dekoratif öğelerde de karşımıza çıkmaktadır. Sarnıçların ve değirmen çarklarının etrafını çevreleyen mermer panolarda; Osmanlı Mimarisi ve mezar taşlarında görülen bitkisel bezemelerle benzerlik taşıyan motiflere ve ayrıca Osmanlı hat sanatını anımsatan kitabe örneklerine rastlanılmaktadır.

Bahsi geçen örneklerden biri, günümüzde Citrus (Narenciye) Müzesi'ne ev sahipliği yapmakta olan Lykiardopoulos Evi'nin bahçesinde bulunmaktadır. Lykiardopoulos Evi, Argenti Caddesi üzerinde yer almaktadır. Yapı 1881 depremi sonrasında inşa edilmiştir (Πεppής, 1972, s. 412). 1896-1900 yılları arasında süren inşa aşamasında Karali ailesine ait bir evden devşirme malzemeler kullanıldığı, ev sahipleri tarafından ifade edilmiştir. Günümüzde evin sahibi olan Xydas ailesi, Kampos'un narenciye serüvenini tanıtan Citrus Müzesi'nin kurucusudur.

Evin bahçesindeki sarnıcın kuzeyinde yer almış sütun kaidesinde bir Osmanlı mezar taşı görülmektedir (Görsel 5). Sakız Müftüsü Mehmet Şemsettin Efendi'nin torunu, evlilik hazırlığı sürecinde gelinliğini beğenmemesi üzerine yaşamına son veren İsmet Hanım'ın İsmet Hanım'ın mezarının ayak taşıdır (Tezcan, 2011 s. 287). Dikdörtgen formlu mermer parçanın tepedeki taç kısmında kırıklar söz konusudur. Burada birbirinin altından ve üstünden geçen rumili (yapraklı) kıvrık dallardan oluşan bir kompozisyon görülür. İstiridye motifli yüzeysel nişin köşelerine zarif laleler yerleştirilmiş ayrıca nişin etrafı üç yönden bitkisel bezemeli bir bordürle çevrelenmiştir. Bordürde akantus yaprakları ile birlikte açmış karanfiller görülür. İstiridyeli nişin içinde, kompozisyonun merkezinde ise üç karanfille iki gonca işlenmiştir.

Görsel 5. Lykiardopoulos Evi'nden – Avluda bulunan sarnıcın sütun kaidesinden detay, Ecem Altınkılıç.

Bizans kökenli, 18. yüzyılda İstanbul'un önemli iş insanları arasında gösterilen, Platy Ailesi'ne ait konağın orijinali üç katlıdır. En üst katı 1881 depreminde tamamıyla yıkılmıştır (Περρής, 1972, s. 535). 1900 yılında yapılan restorasyon ve güçlendirme çalışmalarıyla günümüzdeki iki katlı halini almıştır. Bahçesinde yer alan mermer parça su oluğu olarak kullanılmaktadır. Panodaki sivri kemerli küçük açıklığın ağzına suyun tahliyesini sağlayan bir oluk yerleştirilmiştir. Mermer panoda yaşamı ve canlılığı temsil eden, selvi ağaçlarını anımsatan iki hayat ağacı sembolü bulunmaktadır. Benzer selvi ağaçları Kaptan-ı Derya Melek Mehmed Paşa Çeşmesi'nin güney cephesinde de yer almaktadır. Ağaçların arasına ise gülbezek motifli kabartma olarak işlenmiştir. Ağaçların ortasında ve iki yanında bulunan "N, Z, Π" harfleri, ev sahibi Nicolas Z. Paidousis'in isim ve soy isminin baş harflerini ifade etmektedir (Görsel 6).

Görsel 6. Platys Konağı'nın bahçesindeki su oluğuyla ilişkili mermer pano üzerinde serviler ve gülbezek motifli, Evangelos Kotatis Arşivi.

Yunanistan Kültür Bakanlığı'nın görülmeye değer sanat eserleri listesine eklediği Mermingas Konağı I. Mitaraki Sokağında yer almaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 4800 metrekare bir alana sahip olan yapının ev sahibi Mısır'da yaşadığı için ev uzun süre boş kalmıştır. 1972'de kapsamlı bir onarım

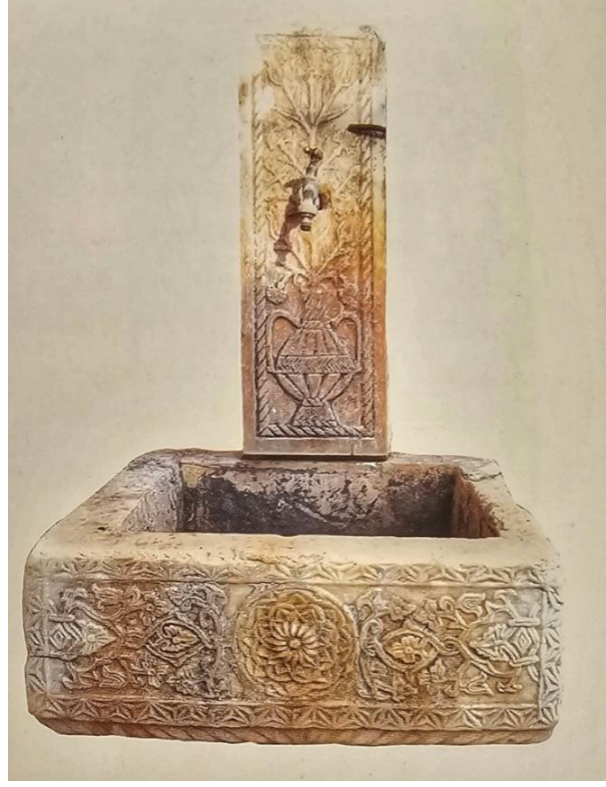
geçirmiştir (Kotatis ve Galatoula, 2017, s. 150). Bahçesindeki değirmen çarkını çevreleyen mermer panolar, dört bölümden oluşmaktadır. Ortada yer alan iki bölüm ve sağ-solda yer alan bölümler içerisinde yer alan betimlemeler birbiri ile aynıdır. Palmet ve rumilerden oluşan bezemelerle süslenmiştir. Ortada yan yana yer alan iki bölümde bitkisel motifler, üç dilimli kemer içerisine yerleştirilmiştir. Değirmen çarkının yanında da alt panolardaki süsleme biçimleri ile benzer stilde iki adet dekoratif öge bulunmaktadır (Görsel 7). Panolarda kullanılan süsleme kompozisyonu, Osmanlı mimarisinde görülen Barok ve Rokoko üsluplarının etkilerini yansıtmaktadır.

Görsel 7. Mermingas Konağı'nın bahçesindeki değirmen çarkını çevreleyen bezemeli mermer panolar, Evangelos Kotatis Arşivi.

Ralli Konağı İrini Paidousi Caddesi'nde bulunmaktadır. Konağın sahibi aile Bizans Sarayı'nda yüksek rütbeli memurluk yapmış Raoul ailesidir. İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu yönetimine geçmesinin ardından aile, Sakız Adası'na taşınmıştır (Kotatis, 2017, s. 182). Evin avlusunda yer alan mermer su teknesi ve çeşme de bezeme detaylarında Osmanlı sanatından etkiler yansıtmaktadır. Su teknesi ve ayna taşı oyma tekniği ile işlenmiştir. Su teknesinin ortasında irice bir madalyon şeklinde gülbezek motifi yer alır. Gülbezeği iki yandan kıvrık dallar ve palmetler sarmalamaktadır. Madalyonun benzeri Kaptan-ı Derya Melek Mehmed Paşa Çeşmesi'nin kuzey cephesinde görülür. Rumi dalların arasında Osmanlı sanatında çokça yer bulan nergis çiçeği motiflerine de yer verilmiştir. Bitkisel motiflerle bezeli alanın etrafını ince geometrik şekillerle süslenmiş bir bordür dolaşmaktadır (Görsel 8).

Ayna taşında çift kulplu su testisinin içinden yükselen karanfiller ve laleler göze çarpmaktadır. Betimlenen tüm motifler sarmal burmalı bir bordürle sınırlandırılmıştır. Karanfil ve laleler, Osmanlı sanatı ve mimarisi bezemesinde en sık görülen karakteristik süsleme öğelerindendir.

Görsel 8. Ralli Evi'ndeki çeşmenin tekne ve ayna taşı, Evangelos Kotatis Arşivi.

Scanavi Konağı, Argenti caddesinde bulunmaktadır. 1776 yılında dört katlı olarak inşa edilmiştir fakat 1881 depreminde üst iki katı yıkılmıştır (Kotatis, 2017, s. 190). Günümüzde konak, iki katlıdır. Bahçesindeki sarnıcın etrafında yer alan mermer pano; yatay bir bordürle iki parçaya ayrılmıştır (Περιήγηση στα Μνημεία του Κάμπος, 1994, s. 43). Bordürün alt kısmına sarkan saçaklı perde motifleri sıralanmaktadır. Bordürün üst kısmında ise iç içe geçmiş, "S" ve "C" kıvrımlı rumiler yer almaktadır. Rumiler arasına yerleştirilmiş vazolar görülmektedir. Vazoların içerisi, alt bordürde bulunan perdelerin içerisini dolduran geometrik bezemelerle süslenmiştir (Görsel 9).

Görsel 9. Scanavi Konağı – Mermer Pano, (Περιήγησις Μνημεία του Καμπού, 1994).

Kavkale Arhimidi Evi'nin bahçesinde yer alan su teknesinin etrafını çevreleyen mermer panoda yine tanıdık figürlere rastlanmaktadır. Üç eşit bölüme ayrılan mermer panonun, soldaki panelinde bir çarkıfelek motifi bulunmaktadır (Περιήγησις Μνημεία του Καμπού, 1994, s. 51). Çarkıfeleğin iki yanında; aynı vazo içerisinde çıkan laleler ve açmış karanfiller göze çarpmaktadır. Orta panelde bir madalyon içerisinde yer alan penç motifinin iki yanında iki sevi ağacı görülmektedir. Sağdaki panelde ise yine bir madalyon içerisinde, Davut yıldızı yer alır. Madalyonun iyi yanında, iki vazanın içerisinde laleler yükselmektedir. Madalyonlar ve bitkisel motifler Kaptan-ı Derya Melek Mehmed Paşa Çeşmesi'nin kuzey ve güney cephelerinde yer alan süsleme kompozisyonlarıyla çok fazla benzerlik taşımaktadır (Görsel 10).

Görsel 10. Kavkala- Arhimidi Evi – Mermer Pano, (Περιγηγησστα Μνημεία του Καμπου, 1994).

SONUÇ

Sakız Adası'nın Osmanlı hâkimiyetinde olduğu süreçte Müslüman nüfus kale içerisi ve çevresinde yoğunlaşsa da kültürel yansımaları adanın çehresine yayılmıştır. Ceneviz soylularından kalan büyük konakların bulunduğu Kampos bölgesinde, Osmanlı Dönemi'nde bir Müslüman mahallesi varlık göstermemiş olsa da Osmanlı kültür ve mimarisinin izleri yadsınamaz durumdadır. Kampos'un, yerel mimariyle Osmanlı kültürünün harmanlanarak ortaya çıkan, bölgeye özgün bir mimari kimlik taşıdığı görülmektedir. Benzeri yapı modeli, Anadolu'nun Ege kıyılarında bulunan kule tipi evlerde karşımıza çıkmaktadır.

Adanın yaşamış olduğu yıkıcı depremler dolayısıyla Kampos bölgesinin yapı stoğu çoğunlukla 19 ve 20. yüzyıllara aittir. Hem yüzyıllarca yaşanan kültürel birikim hem de coğrafi ve kültürel yakınlık adanın sosyokültürel mirasını şekillendirmiştir.

19 ve 20. yüzyıllarda bölgede yerel Yunan nüfusun yanı sıra adada kalan bazı Ceneviz asıllı aileler de yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. Osmanlı Mimarisi'ne ait öğeleri gördüğümüz yapılar, özellikle, İzmir ve İstanbul ile güçlü bağlantıları olan ailelerin konutlarıdır.

Mermer panoları işleyen zanaatkârların isimleri veya atölyeleri bilinmemektedir. Yerel mimarlar, zanaatkârların Sakız Adası'nın yerlileri olduklarını düşünmektedir.

Geniş bahçeler içerisine yerleştirilmiş evlere ait sarnıçlar, çeşmeler ve değirmen çarklarının etrafında çeşitli motiflerle dekore edilmiş mermer panolar üzerinde Osmanlı kültürünün yansımaları, göze çarpmaktadır. Hem devşirme öğelerin kullanımı hem de Osmanlı sanatına ait motiflerin kullanımı bu kültüre olan beğenin de yansımasıdır. Klasik Osmanlı ve Barok öğelerin bir arada kullanıldığı örneklerde lale, karanfil, selvi gibi Osmanlı kültürüne ait bitkisel motiflere sıklıkla yer verilmiştir. Rumi, hatayi, penç ve çarkifelek gibi süsleme öğeleri de yine Osmanlı'ya özgü motiflerdir. Kampos Bölgesi'nin yanı sıra Sakız Adası'nın merkezindeki yapılarda Osmanlı Hat Sanatı'nın etkileri de görülmektedir. Sakız Kalesi ve çevresinde bulunan camiler, hamam, hazire ve çeşmelerde Osmanlı Hatları'nın oldukça iyi örnekleri görülmektedir. Bu sebeple, yerel halk, Osmanlı Hat Sanatı'na aşinadır ve yeri geldiğinde kendi kültürleriyle sentezlemişlerdir. Sakız Adası'ndaki Osmanlı Eserleri arasında süsleme örneği sunan tek yapı Melek Mehmed Paşa Çeşmesi'dir. Melek Mehmed Paşa Çeşmesi'nin güney-kuzey cephelerinde yer alan bitkisel motifler ve madalyonlarla Kampos bölgesinde ele alınan örnekler arasında kuvvetli benzerlikler bulunmaktadır.

Bir bütün olarak baktığımızda Osmanlı Barok yapılarına ait süsleme öğeleriyle yerel kültürün harmanlandığı izlenimi yaratan mermer panolar, Sakız halkının Anadolu ile olan güçlü bağlarını yansıtmaktadır.

Extended Abstract

Chios Island is 8 km (3.5 nautical miles) away from the Çeşme district of İzmir. The island, which takes its name from the mastic tree that grows heavily in this region, is also known in sources as "Chios, Khios, Chio, Khio". Chios has been one of the most important islands of the Aegean Sea throughout history, both because it was the meeting point of important trade routes and because of the production of mastic gum. Following the Eastern Roman, Genoese and Ottoman domination, the island is now part of Greece and is the fifth largest island in the country. During the Genoese Period, the brothers Benedetto and Manuele Zaccaria made an effort to seize the island of Chios, the source of mastic gum, and became the rulers of the island in 1304. During the Genoese rule, the island was called the "right eye of Genoa" by the Venetians. The island's management rights were taken over by a partnership called Maona, which had income tax and management rights. During the Genoese Period, the settlement areas on the island were distributed according to socioeconomic characteristics rather than nationalities. Chios Island, which was incorporated into the Ottoman Empire by Admiral Piyale Pasha on April 14, 1566, was connected to the Kaptanpaşa province. During the Ottoman Period, the Muslim population was settled in two neighborhoods established within the Chios Castle. Over time, the Muslim population also settled near the Chios Castle. High-ranking state officials and civil servants had connections with Kampos and, although rarely, settled here.

The most popular location of Chios, which was under the control of the Genoese between the 14th and 16th centuries, was the Kampos region. Kampos, meaning "plain", is impressive with its magnificent mansions blending Genoese architecture with local materials, placed in large citrus groves. Although the area where the Muslim population lived was limited to the Chios Castle, cultural influences spread to larger areas. The garden arrangements in the Kampos area are as important as the design of the main structure. Large verandas, monumental stairs and terraces constitute important parts of the living area. The cisterns and pools built to irrigate the gardens are also decorated with various marble panels. These cisterns, pools and mill wheels are like the signature of Kampos houses. In the study, the effects of Ottoman art seen in the marble panels surrounding the pools in the gardens of the mansions in the Kampos region and the spolia works belonging to Ottoman Culture were examined in detail. Kampos houses are similar to the Tower Houses seen in Western Anatolia. The "L" shaped plan type, frequently seen in buildings, is of Genoese and Byzantine origin and is shaped with a corner unit reminiscent of a tower. It is called "archodiko" to indicate that it belonged to the Genoese nobility. Almost all of them are two or three-storey buildings. The first feature that makes the structures in the Kampos region unique is that Thymiana stone, a stone specific to the region, was used in all structures.

Although the structures in the region are referred to as Genoese mansions, they cannot be dated back to the 14th-16th centuries when the island was a Genoese colony. The island has experienced many devastating earthquakes throughout its history, and the building stock was severely damaged, especially in the earthquake of 1881. Repair and reconstruction work was carried out after the earthquake, which caused the destruction of many houses. Many structures in the area were also removed due to the construction of the airport in the Kampos and Chora region, which began in 1970. Therefore, most of the structures that exist today are houses built in the 19th and 20th centuries.

In the marble panels discussed in the study, we come across examples of ornamentation especially seen in the Baroque Period of Ottoman Art. These marble panels have similarities with Ottoman tombstones and fountain mirror stones. Carnations, cypresses and intertwined rumi motifs rising from the vases are the most common plant decorations. The oyster shell form is another example of symbolic decoration seen in this period. The Melek Mehmed Pasha Fountain in the center of Chios and the marble panels in Kampos are rare examples of decoration from the Ottoman Period that have survived to the present day.

During the study, the rich resources and Argenti Collection of the Korais Library were followed. The research and experiences of architect Maria Xyda and architect Evangelos Kotatis from Kampos, who have in-depth studies on Kampos, were consulted. Chios Island has been visited many times and the architectural texture of both the center and the Kampos region has been observed on site.

Yazarların Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazarlıdır. Sorumlu yazar %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Sakız Adası Kampos Bölgesi’ndeki mermer panolarda görülen Osmanlı kültürüne ait izler” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Etik Beyan

Çalışmada telif hakkı ihlali teşkil eden herhangi bir veri kullanılmamış olup, etik kurul onayı gerektirecek insan katılımcılar, kişisel veri işleme veya deneysel prosedürler içermemektedir.

KAYNAKÇA

- Aneroussis F. ve Mylonadis, L. (2009). *Kampos- Chios houses and surroundings*. Aigeas Edition.
- Arel, A. (1990). *Foça baş evleri ve kule-ev geleneği*. VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabı.
- Argenti, P. (1955). *Librod’Oro de la Noblesse de Chio*. Oxford University Press.
- Argenti, P. (1958). *The occupation of Chios by the genoese and their administration of the island* (Cilt 1). Cambridge University Press.
- Armesto, F. (1987). *Before Columbus: Exploration and colonization from the Mediterranean to the Atlantic, 1229-1492 (The Middle Ages series)*. University of Pennsylvania.
- Aydın, U. (2021). *Sakız Ceneviz Kolonisi ve Türklerle ilişkiler* (Tez No. 694948) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Balard, M. (1978). *La Romanie génoise (XIIe – début du XVe siècle)*, Attidella Società Ligure di storia patria, n. s. voll. XVIII/ I e XVIII/II, École française de Rome.
- Balard, M. (2006). *Les Latins en Orient (XIe – XVe siècle)*. Humensis.
- Balletto, L. (1991). *Società e cultura a Chio in epoca colombiana' in Αἰγάιο: χώρος πολιτισμού από τον Ομηρο στον Κολόμβο: πρακτικά Δ Διεθνούς Συνεδρίου Χίου για την ιστορία και τον πολιτισμό του νησιού: στα πλαίσια του προγράμματος*, Columbus.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, TD, nr. 366.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, TD, nr. 363, s.1-28.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, TD, nr: 363, H.974 (M.1567) Tarihli Sakız Adası Tahrir Defteri.
- Evliya Çelebi, (1985). *Tam metin seyahatname* (M. Çevik Ed.) (Cilt 1). Üçdal Neşriyat.
- Kahraman, A. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnamesi* (Cilt 9/1). Yapı Kredi Yayınları.
- Kekeç, M. (2009). *363 numaralı (H.974- M.1567 Tarihli) tahrir defterine göre Sakız Adası* (Tez No. 235405) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kotatis, E. (2017). *The treasures of Kampos Chios*. Alfa Pi Books.
- Nurkovic, E. (2015). *Investigation of tower-houses in Montenegro for their preservation: Restoration proposal for Ganic family house in Rozaje Town* (Tez No. 405226) [Yüksek lisans tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ortolani, G. (1987). *Kastrodi Chio: Genova e Venezianel Levante. La torredi Zeno, Quaderni dell'Istituto di Storia dell' Architettura*. Saggi in onore di Guglielmo De Angelis d'Ossat.
- Örenç, A.F. (2009). *İslam ansiklopedisi* (Cilt 36). İslam Araştırmaları Merkezi.
- Περρής, Ν. Ζ. (1972). *Ο Κάμπος της Χίου*. 2 τόμοι, Αφοί Ν. Χαβιάρα.
- Περιήγηση στα Μνημεία του Καμπος*, (1994). Δήμος Χίου Πνευματικό Κέντρο Ομήρος.
- Ravera, C. (2014). *I Genovesi A Chio (1346-1566) La Formazione di Una Società di Plurale*, Università di Pisa, Dipartimento di Civiltà e Forme del Sapere, Corso di Laurea Magistrale in Archeologia Tesi di Laurea Magistrale.
- Smith, A. (1962). *The architecture of Chios* (P. Argenti, Ed.). Garden City Press.
- Spagnesi, P. (2008). *Chios Medioevale, Storia architettonica di un'isola della Grecia Bizantina*, Roma, Casa Editrice Università La Sapienza.
- Tezcan, M. (2011). *Fethinden mübadeleye Sakız Türkleri*. Akis Kitap.
- Varol, C.T. (2018). *Evliya Çelebi'nin anlatımıyla Sakız Kalesi: Bir mimari değerlendirme*. (Tez No. 532322) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ξύδα, Μ. (2012). *Ο Καμπος της Χίος, Ο Τοπος, Τα Κτήρια και οι Οικογενειες Κατα τον 18. Αιώνα*, Παντείο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Διακτοπική Διατριβή.

